

УДК 37.013; 371

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ-ФІЛОЛОГІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Липчанко-Ковачик О.В., к. пед. н.,
старший викладач кафедри англійської філології
та методики викладання іноземних мов
Мукачівський державний університет

У статті порушено проблему особливостей підготовки майбутніх бакалаврів-філологів у вищих навчальних закладах України та за кордоном. Визначено специфіку їх професійної діяльності, а також основні практичні функції. Автором окреслено головні кваліфікаційні вимоги до вчителя-філолога та специфіку його підготовки у ВНЗ. Описано зарубіжний досвід процесу та особливостей підготовки вчителів-словесників.

Ключові слова: бакалаври-філологи, освітньо-кваліфікаційні характеристики, професійна підготовка, вчитель.

В статье затронута проблема особенностей подготовки будущих бакалавров-филологов в высших учебных заведениях Украины и за рубежом. Определена специфика их профессиональной деятельности, а также их основные практические функции. Автором обозначены главные квалификационные требования к учителю-филологу и специфика его подготовки в вузе. Описаны зарубежный опыт процесса и особенности подготовки учителей-словесников.

Ключевые слова: бакалавры-филологи, образовательно-квалификационные характеристики, профессиональная подготовка, учитель.

Lypchanko-Kovachyk O.V. PECULIARITIES OF TRAINING FUTURE BACHELORS OF PHILOLOGY IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The article touches the problem of training peculiarities of future bachelors of philology in higher educational establishments in Ukraine and abroad. The specificity of their professional activity together with practical functions are determined. The author characterizes principal qualification demands to teacher-philologist and peculiarity of his/her training in higher educational establishment. The foreign experience of the process and peculiarities of training language teachers is described in the article under consideration.

Key words: bachelors of philology, education and qualification characteristics, professional training, teacher.

Постановка проблеми. Аналізуючи освітньо-кваліфікаційну характеристику (далі – ОКХ) філологів в Україні, слід зазначити, що цей нормативний документ узагальнює зміст освіти і відображає основну мету професійної підготовки випускників з вищою філологічною освітою. ОКХ фіксує стандарт якості професійної підготовки – норм професійної діяльності відповідної спеціальності та кваліфікації, яка присвоюється випускнику вищих навчальних закладів. Структура ОКХ визначається стандартом нормативного документа як складової Державного стандарту вищої освіти за спеціальністю і містить чіткий перелік положень, зокрема: професійне призначення фахівців, зміст навчання, виробничі функції, вимоги до властивостей і якостей випускника.

Постановка завдання. Характеризуючи освітньо кваліфікаційну характеристику філологів, слід зазначити, що в документі визначені основні практичні функції бакалаврів: комунікативно-навчальна; розвиваюча; гностична; конструктивно-плану-

юча; організаторська. Виокремлено вимоги до професійної підготовки бакалавра філології.

Отже, **метою статті** є аналіз проблеми особливостей підготовки майбутніх бакалаврів-філологів у вищих навчальних закладах України та за кордоном та специфіка їх професійної діяльності та основні практичні функції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Випускники повинні володіти поняттями, концепціями і фактами сучасної мовознавчої та літературознавчої науки, зокрема про мову як суспільне явище, її зв'язок з мисленням, культурою та суспільним розвитком народу; про походження і розвиток мови, про співвідношення лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів у формуванні мови; про систему мови, її рівні, зв'язок підсистем мови, основні одиниці мови і мовлення (у порівнянні з рідною мовою); про сучасні напрями у науці про мову, комунікативний, функціональний, соціолінгвістичний напрямки у вивченні мови та їх значення для практики навчання

мови у середніх навчальних закладах; обговорювати й аналізувати художні твори сучасної та класичної літератури з точки зору їх ідейного змісту, композиційних та індивідуально-стилістичних особливостей; володіти системою сучасних лінгво-культурологічних знань, специфікою мовних картин світу і відповідних особливостей мовної поведінки носіїв мови тощо.

Випускник повинен уміти використовувати лінгвістичні знання у процесі навчання мови у різних типах середніх навчальних закладів з урахуванням основних положень методики; аналізувати матеріал підручників і допоміжної літератури з мови для різних типів середніх і вищих навчальних закладів та оновлювати зміст навчання. Головні кваліфікаційні вимоги до вчителя-філолога:

- мати фундаментальні знання у галузі філології;
- володіти методикою викладання мов і літератури у різних типах середніх навчальних закладів;
- володіти концепціями гуманітарних та суспільних наук та користуватися методами цих наук у різних сферах викладацької діяльності;
- володіти українською та іноземною (у відповідності зі спеціальністю) мовами;
- уміти працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її для обробки матеріалу у галузі філології;

Отже, основним завданням професійної підготовки майбутнього бакалавра-філолога є підготовка фахівця, який володіє як інваріантними, базовими загально-педагогічними знаннями й уміньми, так і спеціальними знаннями та вміннями з дисциплін предметної галузі.

За ОПП «бакалавр» – це освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти, або неповної вищої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні та спеціальні вміння та знання щодо узагальненого об'єкта праці (діяльності), достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності [6].

Огляд педагогічної літератури засвідчує, що за структурою професійна підготовка майбутніх вчителів філологічних дисциплін складається з нормативної частини, до якої входять теоретико-методологічна, психолого-педагогічна, науково-дослідна підготовка, та варіативної частини, в основі якої – спеціальна підготовка. Інваріантна (обов'язкова) частина містить: фундаментальні знання з філософських, психолого-педагогічних і методичних дисциплін,

технологічні знання та професійно-педагогічні вміння.

Водночас варіативна частина плану може містити ті самі цикли дисциплін, що й нормативна, проте їх обирає навчальний заклад. Варіативна частина узагальнює облік власного профілю наукової підготовки студента, його особистісних інтересів та нахилів. Інваріантна частина – це стандартний мінімум у структурі професійної підготовки для педагога будь-якого профілю, представлений єдністю теоретико-методологічної, психолого-педагогічної та науково-дослідної підготовки. На магістерському рівні додається цикл дисциплін вільного вибору студентів [2, с. 156].

Теоретико-методологічна підготовка передбачає оволодіння майбутнім учителем такими компонентами освіти: базовим компонентом знань, умінь, навичок; навчально-професійними, пізнавальними вміннями загального характеру; світоглядними знаннями та якостями особистості. У процесі теоретико-методологічної підготовки студенти оволодівають теоретичними знаннями педагогічної професії – основами наук, що застосовуються у даній професії; поняттями і категоріями професійної спрямованості.

На думку В. Сластьоніна [7] та інших [3; 4], психолого-педагогічна підготовка є ядром професійної підготовки майбутнього вчителя будь-якої спеціальності і спрямована на розвиток педагогічної самосвідомості майбутнього вчителя, його творчої індивідуальності, яка проявляється у способах аналізу, проектування, моделювання, реалізації та рефлексії педагогічної діяльності. Психолого-педагогічна підготовка забезпечує майбутніх учителів-філологів фундаментальними знаннями у галузі педагогіки та психології, які передбачають оволодіння закономірностями психічного розвитку дитини, проектуванням і моделюванням навчально-виховного процесу, різними технологіями навчання, виховання й управління, основами педагогічної та психологічної культури.

Науково-дослідна підготовка забезпечує набуття студентами теоретично обґрунтованого уявлення про професійну компетенцію вчителя-філолога, про методику викладання мови, її дослідницький апарат та зв'язок з іншими науками, про цілі, зміст, засоби і технології навчання філологічних дисциплін. Саме науково-дослідна підготовка уможливіє визначення тих прийомів, форм і засобів навчання, які приведуть до успішного вирішення педагогічних задач. В основі варіативної (змінної) частини професійної підготовки лежить

спеціальна підготовка, що реалізується з урахуванням особливостей наукового профілю, у нашому випадку – філологічного. Найбільш ефективно спеціальна підготовка реалізується в комплексі з базовою та спеціалізованою предметною підготовкою, у ході якої відбувається оволодіння теоретичними і практичними знаннями, притаманними кожній вузькій професії, формування системи умінь і навичок, розвиток здібностей і надбання професійного досвіду. Перелік навчальних дисциплін спеціальності (загальних) та навчальних дисциплін фахового спрямування (згідно з напрямом предметної галузі) визначається державним стандартом вищої освіти (освітньо-професійною програмою підготовки) і вивчається протягом усього терміну навчання з дотриманням структурно-логічної послідовності підготовки фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Зазначимо, що розмежування освітніх рівнів бакалавра і магістра відображається у Європейській кваліфікаційній рамці (ЄКР). Спираючись на допоміжну інформацію про рівні ЄКР, систематизовану Т. Десятовим, зазначимо, що навчаючись за першим циклом кваліфікацій вищої освіти згідно з Болонським процесом, студенти мають обмежений контроль над формальним змістом та методами, що використовуються, але повинні виявити самостійність у дослідженнях та при вирішенні проблем. Своєю чергою, навчання вищого рівня асоціюється з самостійною роботою, з можливістю розробити індивідуальний план роботи чи навчання [1, с. 196–197]. Таким чином, критерієм розрізнення рівнів є ступінь навчальної самостійності та дослідницької роботи студентів.

Основну частину бакалаврської програми займають *фахові дисципліни*, які мають на меті формування фахової та дослідницької компетентності. Другу складову утворюють вибіркові загальноосвітні курси, призначені для надання студентам загальнокультурної підготовки. Третьою частиною бакалаврської програми є низка навчальних дисциплін, що мають виключно функціональний характер, тобто уможливають набуття базових умінь і навичок, до яких належать мовно-комунікативні навички, опанування інформаційно-комунікаційних технологій, уміння обробляти інформацію тощо.

Виокремлення дослідниками функціональних дисциплін і загальноосвітніх курсів в окрему категорію є не випадковим, оскільки вони спрямовані на формування базових умінь. Сьогодні загальноосвітньою тенденцією є розширення базових умінь чи функціональної грамотності: володіння

іноземною мовою, уміння у галузі інформаційних технологій, інші особистісні та соціальні вміння [1, с. 254].

В Україні підготовка викладачів-філологів здійснюється як у класичних, так і у педагогічних університетах, у вітчизняних університетах на філологічних факультетах, факультетах іноземної мови, іноземної філології, вищих навчальних закладах III рівня акредитації, які мають педагогічне спрямування, в інституті лінгвістики.

Мовознавчі дисципліни допомагають студентам пізнавати аспекти взаємодії мови та суспільства, основні категорії соціолінгвістичного аналізу; універсальні та специфічні компоненти у мовному облаштуванні світу; ознайомлюють з мовною політикою та мовною ситуацією у зарубіжних країнах; зі взаємодією різних типів комунікацій у рекламі (візуальна та вербальна), вчать приймати рекламу як особливий тип комунікації.

З метою окреслення особливостей української філологічної освіти слід здійснити аналіз зарубіжного досвіду підготовки майбутніх філологів. До основних типів вищих навчальних закладів закордоном, де здійснюється підготовка майбутніх учителів-філологів належать: педагогічні коледжі (Великобританія, Мексика), вищі педагогічні школи, або звичайні школи (Франція), університети (Польща, Китай, Німеччина, Мексика, Франція, Великобританія). Підготовка майбутніх учителів-філологів у різних країнах має свою специфіку. У Великобританії вчителі можуть здобути освіту двома шляхами. Перший передбачає поєднання академічної та професійної підготовки у чотирирічних педагогічних коледжах та університетах, що створює умови для здобуття ступеня бакалавра педагогіки та мистецтв. Інший засновується при навчанні осіб, які вже здобули освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра мистецтв, в однорічних інститутах педагогіки при університетах, що завершується присудженням випускникам Сертифіката у галузі освіти.

Науковий інтерес становить аналіз особливостей підготовки бакалаврів-філологів у Польщі. До таких особливостей, у порівнянні з вітчизняною методикою підготовки майбутніх вчителів-словесників, відносять:

- зменшення терміну навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» (навчальні програми вищих шкіл I ступеня з підготовки вчителів-філологів у Польщі пропонують три роки професійної підготовки, в Україні – чотири роки);

- навчальні програми польських ВНЗ I ступеня передбачають 180 кредитів, а навчальні програми українських ВНЗ – 240 кредитів;

– звуження термінів і видів педагогічної практики (на проходження практичної підготовки студентів-філологів у польських школах передбачено 150 годин, в українських вищих школах удвічі більше: 288–432 години) тощо. У контексті дослідження наукову увагу привертає остання особливість. Так, реалізація педагогічної практики на сучасному освітньому етапі у польських ВНЗ відбувається у двох формах:

1. Асистентська практика, яка містить: пасивно-асистентську практику (має пропедевтичний характер); асистентсько-вчительську практику (допомога вчителю у проведенні певного етапу уроку, виготовленні та доборі дидактичних матеріалів).

2. Предметно-методична практика (самостійна підготовка навчальної документації та дидактичних матеріалів для проведення власних уроків).

Розглянемо особливості організації та змісту навчального процесу у підготовці фахівців-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» на прикладі Китайського університету Гонконгу (КНР) Навчальні програми факультету педагогіки за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Бакалавр (Англійська мова) і бакалавр педагогіки (навчання англійської мови) спільна програма подвійного диплому» поділяються на два напрями: чотирирічна повна програма бакалаврату; п'ятирічна повна програма бакалаврату.

Зміст чотирирічної повної програми бакалаврату розроблено відповідно до її цілей, якими є:

– задоволення потреб початкових і середніх шкіл шляхом навчання ефективних, предметно підготовлених вчителів англійської мови до використання інноваційних технологій навчання, у тому числі й інтерактивних;

– зміцнення бази знань нових вчителів англійської мови як академічних, так і професійних, з тим, щоб вони могли приймати обґрунтовані й аргументовані рішення та критично обмірковувати свою практику у класах і школах;

– формування у вчителів англійської мови розуміння їхньої ролі у школах і у суспільстві, їхні здібності щодо оцінювання відносин «дім – школа», а також «школа – суспільство»;

– розвиток навичок володіння англійською мовою і професійну впевненість вчителів англійської мови як фахівців.

Слід зазначити, що ця програма відзначається деякими особливостями, які не властиві програмам підготовки бакалаврів-філологів у вітчизняних ВНЗ, а саме: вона є міжфакультетською програмою. Це

означає, що при виборі навчальних дисциплін особливу увагу приділено поєднанню знань і компетентностей, які пропонуються різними кафедрами чи підрозділами університету. Так, вивчення дисципліни «Англійська мова та література» здійснюється курсами, запропонованими кафедрою англійської мови (Department of English), тоді як курси з англійської мови відповідно до іншого мовного рівня (English language proficiency courses) пропонуються підрозділом викладачів англійської мови (English Language Teaching Unit).

Підготовка вчителів-філологів у Великій Британії має свої особливості, що визначаються статусом англійської мови як мови міжнародного спілкування, яка є найчастіше вживаною на різних рівнях ділового і побутового спілкування. У зв'язку з глобалізацією, євроінтеграцією відбувається певна уніфікація освітніх процесів. При цьому засобом цієї уніфікації, а також забезпеченням мобільності викладачів і студентів є англійська мова. У цих умовах вивчення англійської мови є актуальним не тільки для учнів загальноосвітніх шкіл та студентів ВНЗ, а і набуває особливої ваги для різних верств дорослого населення, які у силу глобалізаційних і міграційних процесів застосовують її на робочих місцях, а також у сфері побутового спілкування. Тому підготовка вчителів-філологів у Великій Британії спрямована на формування готовності реалізувати мовну освіту не тільки емігрантів і мігрантів, а й підвищувати мовну компетентність фахівців, задіяних у міжнародній співпраці.

Вивчення та узагальнення вітчизняних і англійських стандартів підготовки вчителя-словесника дає змогу окреслити у них спільну рису: спрямованість на високу професійну підготовку майбутніх вчителів до педагогічної роботи на основі діяльнісного та особистісного підходів [5]. Значне місце у підготовці вчителів, зокрема філологів відводиться педагогічній практиці, особливістю якої є її неперервний характер. У її організації беруть участь вищі педагогічні навчальні заклади та базові школи-партнери. Тривалість практики регламентується Стандартами від 32 тижнів у трирічних програмах до 18 тижнів в однорічних на базі наукового ступеня бакалавра.

На основі аналізу особливостей професійної підготовки бакалаврів-філологів у зарубіжних вищих навчальних закладах визначено завдання у навчанні студентів викладати іноземні мови в Україні з урахуванням євроінтеграції:

– модернізація змісту професійної підготовки вчителів відповідно до європейських стандартів;

– дотримання єдиної системи стандартів професійної підготовки і діяльності вчителя;

– побудова навчального процесу у вищих педагогічних навчальних закладах України на основі принципів гуманізації, диференціації та персоніфікації навчання, з поступовим нарощуванням знань з теоретичних дисциплін і формуванням практичних умінь з організації мовленнєвої діяльності учнів під час проходження студентами педагогічної практики у школах;

– розробка та впровадження чітких критеріїв і форм перевірки якості професійної підготовки вчителів, залучення викладачів і студентів до використання активних методів навчання, до яких належать інтерактивні [6].

Висновки з проведеного дослідження. Ці постулати актуалізують тему дослідження, адже попри сучасні тенденції розвитку вищої освіти (євроінтеграційні процеси, технологізація навчання тощо), сучасні педагоги-словесники не завжди готові використовувати інтерактивні технології навчання у професійній діяльності [5]. Для того, щоб визначити педагогічний шлях формування готовності бакалаврів-філологів до використання інтерактивних технологій у професійній діяльності, слід конкретизувати структуру досліджу-

ваного феномену, тобто виокремити його компоненти, критерії, показники та рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Десятов Т.М. Національні рамки кваліфікацій в країнах ЄС: порівняльний аналіз : [наук.-метод. посіб.] / Т.М. Десятов ; за ред. Н.Г. Ничкало. – К. : АртЕк, 2008. – 263 с.
2. Журавський В.С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В.С. Журавський, М.З. Згуровський. – К. : Політехніка, 2003. – 200 с.
3. Зінуква Н.В. Професійно-методична підготовка студентів-філологів у вищому навчальному закладі : [монографія] / Н.В. Зінуква. – Д. : ДУЕП, 2009. – 494 с.
4. Ковальчук Л.О. Основи педагогічної майстерності : [навч. посіб.] / Л.О. Ковальчук. – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 608 с.
5. Крюкова Т.В. Методическая система подготовки студентов по специальности «Преподаватель перевода» в языковом вузе : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т.В. Крюкова. – Москва, 2003. – 181 с.
6. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра філології. Галузь знань 0203 Гуманітарні науки, 6.020303 Філологія (мова і література із зазначенням мови) / С.В. Тезікова. – Київ, 2009. – 66 с.
7. Сластенин В.А. Профессионализм педагога: акмеологический аспект / В.А. Сластенин // Педагогическое образование и наука. – 2002. – №4. – С. 6–9.